

NİÇİN MİLLİ MÜCADELE

Salih ÖZKAN*

ÖZET

Türk Milleti; Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, kendini yok etmek isteyenlere karşı, Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde bir savaş vermiştir. Mustafa Kemal Paşa bu savaş, safha safha millete mal ederek yürütmüş, yaşlısı genci kadını ve erkeği ile milletin bütün fertlerini mücadeleye sahiplendirmiştir. Çünkü Çanakkale Savaşları başta olmak üzere, cephelerde Türk Milletini yakından tanıyan Mustafa Kemal, böyle bir mücadeleyi ancak millete dayandırmak suretiyle başaracağını biliyordu. Elbette kesin zaferi kazanacak olan düzenli orduydü. Ancak bu ordunun milletin bağrından çıkması ve millete dayanması gerekiyordu.

Amasya Genelgesi'nde başlayan "milletin geleceğini yine milletin kurtarabileceği" ilkesi TBMM ile gerçekleşmiştir. Bu tarihten sonra savaş, milletin iradesini temsil eden meclisle yürütülecek ve başarıya ulaşacaktır.

Anahtar Kelimeler: Milli Mücadele, Amasya Tamimi, Sivas Kongresi, TBMM, Misak-ı Milli.

ABSTRACT

After The World War I Turkish nation fought under the leadership of Pasha Mustafa Kemal against those who wanted to eradicate them. Pasha Mustafa Kemal carried out this battle burdening the nation with it stage by stage and had won the struggle. This was because M. Kemal knew that he could manage every individual of the nation who closely knew Turkish Republic in the fronts particularly in Çanakkale (Dardanel) Battle, such a struggle only by relying on the nation. Certainly (surely) it was a systematic army that would win the victory, but it was necessary that this army should be based on the nation.

The principle "only nation can save the future of its own", which started at Amasya Notice, came true with the Turkish National Assembly.

Keywords: War of Liberation (Independence), Amasya Notice, Sivas Congress, The Turkish National Assembly, Oath of National

GİRİŞ

Öncelikle yazımıza niçin böyle bir başlık seçtiğimizi izahla başlayalım. Biz böyle bir soruya cevap ararken 1919-1922 yıllarında vermiş olduğumuz mücadelenin millete dayanan bir mücadele olduğunu düşünerek, bunu tespit etmeye çalışacağız. Şunu hemen belirtelim ki, savaş şüphesiz milletin bir unsuru olan ve kendi içinden çıkan ordularla kazanılır. Nitekim Millî Mücadele'de de ancak düzenli ordular teşekkül ettirildikten sonra başarı kazanılmaya başlanmıştır. Ama şunu söyleyelim ki, bu olaydaki kadar ordu-millet bütünleşmesi dünya tarihinde görülmemiştir. Zaten milletler ailesi içinde ordu millet¹ anlayışının en güçlü şekilde tezahür ettiği millet Türk Milletidir. Türkistan'da meydana getirilen "Bozkır Kültürü"² Türk toplumunu topyekün asker bir kavim olarak şekillenmeye götürmüştür. Yüzyıllar sonra Türk

* Dr., Niğde Üniversitesi Eğitim Fakültesi

¹ Bahaeddin Ögel, **Türk Kültürünün Gelişme Çağları**, İstanbul, 1988, s.301.

² İbrahim Kafesoğlu, **Türk Millî Kültürü**, İstanbul, 1984.

milletinin bu özelliği yeniden ortaya çıkmış, bu savaşla (Millî Mücadele'yle) ordu-millet anlayışının en güzel örneği verilmiştir.

Yalnız burada yanlış anlamaları ortadan kaldırmak için şunu da önceden belirtmekte yarar vardır. 1919-1922 yılları arasında yapılan mücadelenin milletçe yapılan bir mücadele olması, bazılarının belirttiği gibi³, olayda Mustafa Kemal'in rolünü küçültmüyor. Aksine Mustafa Kemal Anadolu'ya ayak bastığı andan itibaren, yenik çıktığı savaşların altına çökmüş, Osmanlı enkazı altında kalmış, aydınlarının bile özgüvenini yitirdiği bir toplumu yeniden ayağa kaldırmak gibi bir imkansız başarıdır. Bu da O'nu Türk insanın gözündeki gerçek kıymetine kavuşturacaktır. Biz bu yazımızda Mustafa Kemal'in Samsun'dan TBMM'nin açılışına kadar olan süreçte, Türk insanını nasıl ayağa kaldırdığını ve kendi davasını bizzat kendinin nasıl sahiplendiğinin panoramasını çizmeye çalışacağız. Bunu yaparken, milletin davasına sahiplenme anlayışının oluştuğu, belli olayları ele alarak, bu olayların, yapılan savaşların milletin mücadelesi olma yolundaki paylarını vurgulayacağız.

NİÇİN MİLLİ MÜCADELE

A. Öyle Dendiği İçin

Tarihçilikte esas dönemin literatürüne riayet etmektir. Yani kurum ve anlayışlar o dönemde nasıl ifade ediliyorsa o şekilde isimlendirmektir. Gerçi bizzat kendi döneminde bile bir kurum veya anlayış için farklı isimlendirmeler olabilir. Önemli olan kavramın zihinde uyandırdığı mâna ile ifade edilmek istenen olay ya da anlayışın örtüşmesidir. Meseleye bu açıdan baktığımızda yine bu olayın adı **Millî Mücadele** olmalıdır.

Her şeyden önce 1919-1922 yılları arasında verilen savaş bizzat zikredilen dönemi yaşayan pek çok kişi tarafından bu isimle anılmaktadır. Mustafa Kemal'in bu dönemdeki en yakınlarından birisi olan Ali Fuat Cebesoy'un hatıralarının bir bölümü **Millî Mücadele Hatıraları**⁴ adı altında yayımlanmıştır. Dönemi yaşayan Mehmet Arif, 1919-1923 arasını anlatan hatıralarına **Mücaheadat-ı Millîye Hatıraları** (Millî Mücadele Hatıratı), Kazım Özalp 15 Mayıs 1919 – 30 Kasım 1922 arasındaki hatıralarına Millî Mücadele, ünlü hukukçu Hıfzı Veldet Velidedeoğlu lise öğrenciliği dönemine rastlayan bu yıllara ait anılarını **Millî Mücadele Anıları**⁵ adı altında yayımlamıştır.

Bir çok bilim adamımızda bu dönemi anlatan eserlerine **Millî Mücadele** ismini verdikleri gibi, bilimsel açıdan böyle olması gerektiğini savunanlar da olmuştur. Cumhuriyet döneminin büyük tarihçilerinden olan M. Tayyip Gökbilgin, Mondros Mütarekesi'nden, TBMM'nin açılışına kadar Türkiye'de cereyan eden olayları anlattığı eserine **Millî Mücadele Başlarken** adını vermekle bu dönemdeki olayları Millî Mücadele'ye hazırlık olarak tanımlamış, sonraki olayları da Millî Mücadele diye isimlendirmiştir. Değerli bilim adamı

³ Mehmet Kafkas, **Millî Mücadele'de Öncüler**, İzmir, 1991.

⁴ Ali Fuat Cebesoy; **Millî Mücadele Hatıraları**, İstanbul, 1953.

⁵ Nejat Göyünç; **Atatürk ve Millî Mücadele**, Konya, 1987, s. 9.

Niçin Milli Mücadele

Doğu Ergil de 1919-1922 yıllarının önemli toplumsal ve siyasal olgularını incelediği eserine **Millî Mücadelenin Sosyal Tarihi** ismini vermiştir.

Rahmetli Nejat Göyünç **Atatürk ve Millî Mücadele**⁶ adlı eserinde 1919-1922 arasında cereyan eden olayların bu isimle anılmasının bilimsellik açısından gerekli olduğunu söylerken, Sami Ateş de **Millî Hakimiyet Prensibinin Tarihi Gelişimi ve Türk İnkılabındaki Yeri**⁷ adlı eserinde bunu vurgulamıştır.

1 Kasım 1920 (1 Teşrinisani 1336) tarihinde TBMM' inde “**Millî Mücadele**’de yaralananların, aldıkları yara adedince kollarına kırmızı şerit takılması hakkında kararname⁸ çıkarılırken, bu dönemde verilen savaş “**Millî Mücadele**” olarak isimlendiriliyor. Yine 12 Temmuz 1920 ve 26 nolu Heyet-i Umumiye kararıyla “ *mücadele-i milliyede şebit olanların ailelerine birer rütbe üsten maaş bağlanması*” kararlaştırılırken kullanılan karşılık “**Millî Mücadele**” dir⁹.

Rahmetli Mahmut Goloğlu, **Millî Mücadele Tarihi**, adlı beş ciltlik eserinde şu görüşü savunuyor: “Her şeyden önce şunu açıklamak isteriz ki, Anadolu Türklerinin 1919 yılında giriştikleri, milletçe yok olmaktan kurtulma çabasına Millî Mücadele’den başka bir ad verilmemelidir. Çünkü bu çaba, bir isyan, bir ihtilal, bir savaş olarak veya bu amaçla girişilmiş bir çaba değildi. Kimseye karşı isyan edilmiyor, halk ihtilallere değil, tehlikelere karşı uyanık olmaya çağrılıyordu. Bu savaş hiç arzulanmıyor, hatta savaştan kaçınılıyor, fakat istenmeden gelecek bir savaşa karşı da hazırlıklı olmaya çalışılıyordu”¹⁰.

Peyami Safa’da Türk İnkılabına Bakışlar adlı eserinde 1919-1922 yılları arasına ait olayların temel prensiplerini izah ederken şöyle demektedir: “ *Kurtuluş hareketinin bütün sıfatları ve tabirleri milliyetçilik üzerinedir, Millî Mücadele, Millî İstiklal, Millî Hareket, Millî Zafer, Büyük Millet Meclisi, Hakimiyet-i Milliye, Kuwayı Milliye gibi. Kurtuluş Savaşının lügatinde bu millî kelimesi tam bir milliyetçilik mefhumunun bütün manalarını içine alır. Atatürk Samsun’a ayak bastığı günden başlayarak, bütün konuşmalarında Türk Milletinin kurtuluşuna ait prensipleri çizerken daima, millet, irade-i milliye, millî hakimiyet, vicdan-ı millî, misak-ı millî, milliyet, milliyetçilik gibi mefhumları, imparatorluğun enkazı üstüne kurmak istediği yeni cemiyetin temel direkleri olarak kullandı*”¹¹.

Zeynep Korkmaz ise I. Uluslararası Atatürk Sempozyumu’na sunduğu bildiriye, 1919-1922 yılları arasındaki hareketi “*vatan millet sevgisine ve millî irade kavramına dönüştürerek, Türk toplumuna millet olma şuurunu kazandıran bir mücadele*”¹² olarak nitelendirdikten sonra, “*topyekûn Millî Mücadele diye adlandırdığımız bu savaşın kazanılmasında , askerî, siyâsî, diplomatik vb çeşitli etkenlerin yanında Türklük*

6 **Düstur** 3. Tertip C.1, s.30.

7 Sami Ateş, **Millî Hakimiyet Prensibinin Tarihi Gelişimi ve Türk İnkılabındaki Yeri**; Ankara, 1991.

8 **Düstur**, 3, Tertip, C.1, s. 122.

9 **Düstur**, 3, Tertip, C.1, s. 30.

10 Göyünç, **age**, s. 15.

11 Peyami Safa; **Türk İnkılabına Bakışlar**, Ankara 1981, s. 77,78.

12 Zeynep Korkmaz, “*Millî Mücadele ve Sonrasında Türklük Şuuru*” **I. Uluslar arası Atatürk Sempozyumu**; 21-23 Eylül 1987, Ankara, 1994, s. 206.

*şuurunu dedüğümüz millî şuurun da önemli bir yeri vardır. Çünkü bu mücadele aslında Türk Milletinin kendi benliğini bulma, kendi varlığına sahip çıkma mücadelesidir*¹³ demektedir.

Nihayet Sabahattin Selek, Anadolu İhtilali adlı eserinde Kuvay-ı Milliye terimine açıklık getirirken şunları diyor: “Kuvay-ı Milliye deyimi, iki anlamda kullanılmıştır. Birincisi “ Millî Kuvvetler” yani “ Milis” ikincisi ise daha geniş olarak bütün millî mücadeleyi ifade eder. Gerçekten, yalnız silahlı halk kuvvetleri değil, Müdafa-i Hukuk ve Redd-i İlhak teşekkülleri, heyeti milliyeler, kongreler Ankara’da toplanan Büyük Millet Meclisi, bunlara yardımcı olan bütün organlar ve hatta ordu, millî kuvvetlerdir. Bütün bu kuvvetlerin ve yarattıkları hareketin galip devletlerle mütareke imzalamış olan Osmanlı Devleti ile hukûkî ve siyâsî bir ilgisi yoktu. Başta ordu olmak üzere Kuvay-ı Milliye olarak adlandırılan kuvvetler devlet kuvveti olmaktan çıkmış yalnız millete mal olmuştu. Her türlü hareket millete dayanıyor ve onun adına yapılıyordu. Bu sebeple Millî Mücadele’ye katılan ve taraftar olan herkese Kuvay-ı Milliyeci veya kısaca Millici deniyordu. Bu espiri, yaşadığı devre de damgasını vurmuştu”¹⁴.

B. Öyle Olduğu İçin

1. Mustafa Kemal’in Millete Olan Güveni

Mustafa Kemal Türk toplumunu çok iyi tanıyan bir kimsedir. Onu bu millete lider yapan sebep de budur. Çok iyi tanıdığı Türk milletinin neyi başarıp neyi başaramayacağını da iyi bilmektedir. O yüzden mütareke sonrasında hiç tereddütsüz milletin bağrına koşmuş, ve o bitkin millete şanlı bir mücadele azmini vermiştir. Mustafa Kemal’de Türk milletine sonsuz güven duygusunun oluştuğu dönem Çanakkale Savaşları’dır.

Çanakkale Savaşları esnasında Mustafa Kemal’in yaşadıkları¹⁵ bu milletin neler yapabileceğine dair kanaatlerin oluşmasını sağlamıştır. Öyle ya; Çanakkale Zaferinin kazanılmasında önemli bir payı olan “-Ben size taarruzu değil ölmeyi emrediyorum”¹⁶ emrine tereddütsüz itaat eden millet neler yapmaz ki? Mustafa Kemal, Çanakkale’de Türk askerinin vatanı uğruna seve seve ölüme atılmasına şahit olmuştur. O, 1918 başlarında Ruşen Eşref Bey’e, (Ünaydın) hayranlık uyandıracak nitelikte bir süngü hücumunu anlatırken şöyle diyor: “*Karşılıklı siperler arasında mesafemiz sekiz metre yani ölüm mubakkak. Birinci siperdekiler kamilen hiçbiri kurtulamamacasına ölüyor, ikinciler onların yerine gidiyor. Fakat ne kadar imrenmeye değer bir soğukkanlılık ki, öleni görüyor üç dakikaya kadar öleceğini biliyor, hiç tereddüt göstermiyor.*”¹⁷

Nitekim mütareke imzalandıktan sonra artık tek çarenin Anadolu’da millete dayanan bir hareket olduğu kararını vermekte tereddüt göstermez. 5 Kasım 1918’de Adana’da Ali Fuat Paşa ile görüştiklerinde kendisine “*Artık bundan*

¹³ Korkmaz, *agm*, s. 199.

¹⁴ Sabahattin Selek; *Anadolu İhtilali*, İstanbul, 1981, s. 114.

¹⁵ Bkz bir örnek anekdot, Mahmut Esat Bozkurt; *Atatürk İhtilali*; İstanbul, 1995, s. 91.

¹⁶ *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, Cilt 5*, 3. Kitap, Ergün Aybars; *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, İzmir, 1984, s. 155.

¹⁷ Göyünç; *age*, s. 61.

Niçin Milli Mücadele

*sonra milletin kendi haklarını kendinin araması ve koruması, bizlerinde mümkün olduğu kadar bu yolu göstermemiz ve bütün ordu ile yardım etmemiz lazımdır*¹⁸ diyor. Yine Adana'da istasyonda karşılaştığı Ali Cenani Bey'e de benzer şeyleri söylüyor.¹⁹

Yıldırım Orduları lağvedilip İstanbul'a geldiğinde kısa bir müddet padişaha ve sadrazama müracaat ederek neler yapılması gerektiği hususunda onları uyarır.²⁰ Fakat sonuç alamayınca kararını verir. Artık İstanbul'dan bu millet için yapılacak bir şey kalmamıştır. Durumun vahametinden milleti haberdar etmek bunun için de milletin içine girmek ve orada çalışmak gerekmektedir.²¹

Mustafa Kemal, İstanbul'da bulunduğu birkaç ay zarfında güvendiği arkadaşlarıyla görüşerek, düşüncelerini onlara açıklar ve bu düşüncelerin tahakkuku için neler yapılması gerektiğini tartışırlar. Ali Fuat Paşa, Kazım Karabekir ve İsmet Bey görüştüğü kişiler arasındadır. Hepsinin ortak kararı Anadolu'ya geçmektir. Fakat bundan önce yapılacak işler vardır. Bunları 20. Kolordu Komutanlığı'na tayin edilmek üzere olan Ali Fuat Paşa ile şu şekilde kararlaştırmışlardır:

1. Terhis işlemleri hemen durdurulacak
2. Cephane ve silah düşmana teslim edilmeyecek
3. Genç ve enerjik komutanların iş başına getirilmesi sağlanacak
4. Millî direnişe taraftar idarecilerin değiştirilmemesine çalışılacak
5. Parti mücadelelerine engel olunarak, halkın maneviyatı yüksek tutulacaktır.²²

Bu kararlardan Mustafa Kemal Paşa'nın ne demek istediği ve yine Ali Fuat Paşa'ya, "*Kolorduna hakim ol, etrafına güven ver, bele balk ile yakından temas et*"²³ diye yaptığı tavsiyelerden hangi kuvvete dayanmayı düşündüğü açıkça anlaşılıyordu.

Yine 7 Nisan 1919 tarihinde Erzurum'a 15. Kolordu Komutanlığı'na hareket etmek üzere olan Kazım Karabekir'le yaptığı görüşmede, "*Anadolu'ya geçilmesi, balkla temasa gelinmesi ve millî bir hükümet kurulması, millî istiklalin ve millî namusun ancak bu şekilde kurtulunabileceği*"²⁴ kararı verilir. Yine o esnadaki sırdaşlarından biri olan İsmet Bey'e Şişli'deki evinde "Hiçbir sıfat ve yetki sahibi olmaksızın Anadolu'ya geçmek ve orada milleti uyandırmak çarelerini aramak"²⁵ gerektiğini belirtmiştir.

Görülüyor ki; bu üç komutanla yaptığı görüşmelerde Mustafa Kemal belirsiz gibi davranmakla beraber bazı kararlar vermiştir. Kurtuluşun hangi yoldan gidilerek sağlanabileceğini kestirmiştir. O, yoksul Türk milletinin, teşkilatsız ve başsız olarak bu yola girdiğini, kendi kendine bazı şeyler yapabildiğini görmüş, iyi bir yol göstericinin arkasında bu milletin en güç işleri başarabileceğine

¹⁸ Aynı eser; s. 69.

¹⁹ Salahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar I**, Ankara, 1977, s. 270.

²⁰ FAlih Rıfki Atay, **Çankaya**, İstanbul, 1980, s. 158.

²¹ Naci Kasım, **Gazinin Hayatı. 1881-1938**, İstanbul 1999, s. 92.

²² Tansel, **age** C.I, s. 78.

²³ Ali Fuat Cebesoy, **Millî Mücadele Hatıraları**, İstanbul, 1953, s. 37.

²⁴ Kazım Karabekir, **İstiklal Harbimiz**, Merk Yayıncılık, İstanbul 1977, s. 15.

²⁵ Tansel, **age**, C. 1, s. 79; Atay, **age**, s. 158.

inanmıştı. Bu yol gösterici kendisi olabilirdi. Bu takdirde yapılacak şey münasip bir zaman ve görevle Anadolu'ya geçip, millete felaketi haber vermektir.²⁶

Bu esnada Doğu Karadeniz'de meydana gelen asayişsizliği gidermek üzere mülkî ve askerî yetkililerle donatılmış olan ordu müfettişliğine tayin edilmesi, Mustafa Kemal için büyük bir şans oldu.²⁷ Vicadan-ı millinin yüksek iradesine tabi olarak, milleti bağımsız ve vatani kurtulmuş görünceye kadar çalışmak azmiyle 16 Mayıs'ta İstanbul'u terk ederek²⁸, Anadolu'ya hareket etti.

2. İzmir'in İşgali Sonrasında Doğan Millî Refleks

Bir toplumun fertlerini, bilinçlenerek birbirleri ile kenetlenmeye götüren önemli etkenlerden biri hiç şüphe yoktur ki; milletçe uğranılan felaketler ve bu felaketlerin insan ruhunda yarattığı derin acılardır.²⁹ Mondros Mütarekesi sonrasında İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi Türk Milleti üzerinde, öyle derin bir acıyla birlikte bilinçlenmeye sebep olmuştur. İzmir'de Yunanlıların yapmış olduğu taşkınlıklar ve işledikleri cinayetler büyük küçük her Türk'ün nefretini çekmiştir. İşgali duyan her Türk şehir ve kasabasında, o andan itibaren hareket başlamış, İtilaf devleti temsilcilerine protestolar gönderilerek mitingler düzenlenmiştir.³⁰ Özellikle İstanbul mitingleri ve Mustafa Kemal Paşa'nın uyarılarından sonra³¹ Anadolu'da yapılan mitingler şaşkınlığın atılmasını sağlıyor, Yunan birlikleri İzmir'in içerilerine doğru ilerledikçe, tehlikenin boyutları daha iyi anlaşılıyordu. Olup bitenlere seyirci kalan hükümetin çaresizliği de bir gerçeği ortaya koyuyordu. Artık hükümetten bir şey beklenemezdi. Bu iki başlı uyarıcı durum, kuvayı milliyenin doğuşunu ve Millî Mücadele'nin başlamasını kolaylaştıran bir faktör olmuştur.³²

İşgalden hemen sonra her tarafta millî cemiyetler teşekkül etmiş, bu cemiyetler düşmanın esaret boyunduruğuna girmemek düşüncesiyle millî vicdanın azminden doğmuş yegane teşkilat olmuştur.³³ Bu teşkilatların bünyesinde oluşturulan "Kuvay-ı Milliye"³⁴ de teşkilatların amacını gerçekleştirecek güçler olarak doğmuşlardır. Enver Behnan Şapolyo; Kuvay-ı Milliye ve Kuvay-ı Milliyeci kavramlarına güzel bir tarif yapıyor ve şöyle diyor: "Kuvay-ı Milliyeci yalnız millî vicdanından emir alan, mücadelesinde yılmadan hayatını hiçe sayan, ferdi menfaatlerden tamamıyla uzak, millî bir aşkla içi yanan, emperyalistlere karşı ateş püsküren, cesur, yiğit, milliyetçi ve halkçı bir kuvveti

²⁶ Aynı eser, s. 80.

²⁷ Mustafa Kemal'in 9. Kolordu Müfettişliğine tayininin hikayesi için bkz. Atay; Çankaya, s. 168 vd.

²⁸ Kazım Öztürk, Atatürk'ün TBMM Açık ve Gizli Oturumlarındaki Konuşmaları, , Ankara, 1981, s. 6.

²⁹ Korkmaz, *agm*, s. 203

³⁰ Tansel, *age*, C.1, s. 242, Kütahya'da düzenlenen mitinge Müslüman olmayan halktan da katılan olmuştur.

³¹ Nutuk, C.1, s. 29.

³² Selek, *age*, s. 229.

³³ Söylev ve Demeçler, I- II, Ankara, 1989, s. 7.

³⁴ Kuvay-ı Milliyelerin kuruluşu ve gelişmesi için bkz. Selek, *age*, s. 240 vd.

Niçin Milli Mücadele

temsil ediyordu. Kuvayı Milliyeciler, hürriyet ve istiklal için Milli Mücadele'ye giriştiler"³⁵.

Sebahattin Selek'in, Mustafa Kemal'in Anadolu'ya geçişiyle aynı zamana denk gelmiş olmasını "iyi bir tesadüf"³⁶ olarak nitelendirdiği İzmir'in işgali olayının Milli Mücadele'ye katkısını batılı diplomat ve gözlemciler de kabul ediyorlardı. O esnada İngiliz Dışişleri Bakanlığı görevini yürüten Lord Curzon bu konuda şöyle diyordu; "*Şu menbus İzmir çıkarmasından beri her Türk Mustafa Kemal'in temsil ettiği yurtseverlik davasına karşı derin bir sempatiden başka duygu besleyemez.*"³⁷ Batılı bir diplomat Paul Gentizon da; Yunanistan'ın Küçük Asya'yı istilaya başlamasından sonra Türk halkının gerçeği gördüğünü, haksızlığa karşı direnişe geçtiğini, önceleri dağınık olan bu direnişin, tam o esnada Samsun'a çıkan genç bir general tarafından yönlendirilerek, milletin bağımsızlığına bir bayrak olduğunu³⁸ belirtiyordu.

Devrin en tarafsız olabilecek bir milletine mensup İspanyol bilim adamı Jorge Balanco Villalta da İzmir'in işgali olayının Milli hareket içindeki yerini şöyle belirtiyor; "*İki çıkarma, iki zorlama hareketi ve iki tarih... Türk Milletinin savunma hareketlerini başlatan ve tehlikeye düşen millî varlığı için savaşma kararına güç kazandıran olaylar olmuştur. Bu iki olaydan sonra Türkler, Avrupa Devletlerinin, Paris Konferansı'nın ve dünyaya düzen getireceklerini söyleyen centilmenlerin adalet ve insaf duygularına olan güvenini yitirmiştir.*"³⁹

Bir batılı elçinin de dediği gibi, Mustafa Kemal ilerde sadece "*Hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir*" cümlesinden ibaret bir hedefle ve buna ek olarak da Yunanlıların İzmir'de bulunmalarının yarattığı heyecanla milleti uyarmak ve millî birliği güçlendirmek için işe sarılıyordu.⁴⁰

3. Mustafa Kemal, Samsun'a Çıkıyor

Mustafa Kemal Anadolu'ya geçer geçmez İstanbul'da almış olduğu kararları gerçekleştirebilmek için hiç vakit kaybetmeden harekete geçecektir. Herkesin ümitsizlik içinde bulunduğu bu günlerde yapılacak iş, "*hakimiyet-i milliyeye müstenit ve kayıtsız şartsız bağımsız bir Türk devleti kurmak*" tır⁴¹. Yalnız bu gayeyi gerçekleştirecek gücü nereden bulacaktı? Bu sorununu cevabını bir tek o biliyor ve o veriyor; "*Ben 1919 senesi Mayıs ayında Samsun'a çıktığım zaman elimde hiçbir kuvvet yoktu. Yalnız büyük Türk Milletinin asaletinden doğan ve benim vicdanımı dolduran yüksek ve manevî bir kuvvet vardı. İşte ben bu ulusal kuvvete, bu Türk milletine güvenerek işe başladım.*"⁴²

³⁵ Ş. Süreyya Aydemir; **Tek Adam C. II**, İstanbul, 1981, s. 165.

³⁶ Selek, **age**, s. 230.

³⁷ Atay; **age**, s. 197.

³⁸ Paul Gentizon, **Mustafa Kemal ve Uyunan Doğu**, Çev. Fethi Ülkü, Ankara, 1983, s. 12.

³⁹ Jorge Blanco Villalta; **Atatürk**, Çev. Fatih Özsu, Ankara, 1982, s. 377.

⁴⁰ Charler H. Sherrill, **Bir Elçiden Gazi Mustafa Kemal**, Çev. Alp Ilgaz, İstanbul, Tarihsiz, s. 89.

⁴¹ **Nutuk I**, İstanbul 1981, s. 12,13.

⁴² Korkmaz, **agm**, s. 206.

Ancak Mustafa Kemal'in düşündüğü işi yapabilmesi için Samsun güvenli bir yer değildi. Mustafa Kemal'in Samsun'a varmasından kısa süre önce İngilizler, Samsun ve Merzifon'a yeni kuvvetler çıkarmışlardı.⁴³ Nitekim Mustafa Kemal kendini burada İngiliz gizli servisinin ve saray casuslarının denetimi altında hissediyordu. Türk halkı ile temasa geçmek onların durumlarını anlamak ve enerjilerini ölçmek için bir an önce memleket içine doğru harekete geçmeliydi.⁴⁴ Yapacağı iş hem yabancıları hem de sarayı rahatsız edebilirdi. Çünkü o yapacağı işi millete dayandırmak istiyor. Henüz açıklamasa da millet hakimiyetine dayalı bir devlet kurmayı planlıyordu. Samsun'a çıktığı ilk günlerde ülkenin durumunu değerlendirirken “Osmanlı saltanatının devam ettirilmesine çalışmak, elbette Türk milletine karşı en büyük kötülüğü istemektir. Çünkü her türlü fedakarlığı göze alarak istiklalini kazanmış olsa da, saltanat sürüp gittiği takdirde bu istiklale kazanılmış gözüyle bakılmazdı”⁴⁵ diyerek, mücadelenin ancak milletle gerçekleştirileceğini vurgularken, ancak millî hakimiyet prensibiyle tamamlanmış olacağını da belirtmiştir.⁴⁶

Bu yüzden Samsun'da fazla kalmayarak hemen Havza'ya hareket etti. Bundan sonra Mustafa Kemal Paşa her gittiği yerde halkın arasına girecek ve onları harekete davet edecektir. Onların dertlerini dinleyecek, bunlara çare arayan önder olacaktır. Bu önderlik işine Havza'ya giderken yol üzerinde bulunan Kavak kasabasından geçerken başlayacak,⁴⁷ Kavak'ta ve Havza'da gördüğü ilgi kendini son derece memnun edecektir. 24 Mayıs günü Havza'dan Kolordu komutanlarına, yurt bütünlüğünün korunması, bunun için millî teşkilat kurulması ve düşman işgalini protesto etmek için mitingler tertip edilmesi ve bu hareketin kamuoyuna, İstanbul Hükümetine ve yabancı devletlere telgraf ile duyurulması direktifini veriyordu.⁴⁸

Yine Amasya'ya geçmeden önce, mili teşkilat vücuda getirilmesi lüzumu bütün komutanlara ve memurlara tebliğ edilir.⁴⁹ Artık hareket başlamıştır. Dönüşü olmayan bir yola girilmiştir. Amasya'dan 18 Haziran 1919 tarihinde, Birinci Kolordu Kumandanı Cafer Tayyar Bey'e çekilen şifreli telgrafta şöyle denmektedir; “Bağımsızlığa ulaşmaya kadar, tamamıyla milletle birlikte, özveriyle çalışacağıma kutsal değerlerim üzerine yemin ettim. Artık benim için Anadolu'dan hiçbir yere gitmemek kesindir.”⁵⁰

⁴³ Aybars, *age*, s. 160.

⁴⁴ Viallalta, *age*, s. 284.

⁴⁵ *Nutuk C.I*, s. 14.

⁴⁶ Ramazan Tosun, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Kayseri, 1994, s. 22.

⁴⁷ Tansel, *age*, C.I, s. 239.

⁴⁸ Sadi İrmak, *Atatürk*, İstanbul, 1984, s. 79.

⁴⁹ *Nutuk, C. I*, s. 22.

⁵⁰ *Nutuk, C. I*, s. 20.

4. Amasya Tamimi ve Milletın Geleceğinin Yine Kendisine Emanet Edilmesi

Mustafa Kemal, 13 Haziran'da Amasya'ya geldiğinde, Anadolu'ya geçeli henüz bir ay bile olmamıştır. Ama idareciler, askerî makamlar, millî teşekküller ve özellikle halkla yapılan yazışmalar ve temaslar Mustafa Kemal Paşa'ya büyük cesaret vermiş ve millî teşkilatın hızla gelişmekte olduğunu görmüştür.⁵¹ Ancak Mustafa Kemal'in bu faaliyetlerden sonra bir komutan olarak durumu idare etmesi mümkün değildi. Çünkü İngilizlerin baskısıyla İstanbul'a dönmesi konusunda verilen emri dinlememesinden sonra her an görevden alınabilirdi. Bunu kendisi de hesaplamış olmalı ki, 12 Haziran'da "*Bugün artık bir üniforma sahibi değilim, sadece bir millet adamıyım*"⁵² diyordu. Aslında o da girişeceği işleri bir an önce millete dayandırmak istemekteydi. Fakat bunun için öncelikle meseleyi kişisel olmaktan çıkarıp, bütün milletin birlik ve dayanışmasını sağlayacak ve temsil edecek bir heyet adına yapılmasını gerekli görüyordu.⁵³ İstanbul'da bulunan makamların ve o makamların verdiği ünvanların artık yapabileceği bir şeyi olmadığı geçeceğini çoktan görmüştü. Mesele bu gerçeği halka kabul ettirip, geleceğine bizzat kendinin (halkın) sahip çıkmasını sağlamaktı.

Mustafa Kemal Paşa bütün bunları yaparken "*Ya tutarsa*" mantığıyla hareket etmiyordu. O, Türk halkının sosyolojisini çok iyi tahlil etmiş birisi olarak; milletin soylu ve vatansever ruhunu biliyordu. Onların kendini anlayacağından emindi. Onlara umutlarının gerçekleştirilebileceğini gösterecekti. Coşku ile, güven ile titretecekti onları. O güven ki; büyük zaferlerin vazgeçilmez şartıdır. Halk onu takip edecekti. Çünkü onu takip etmekle kendi öz ülkülerinin peşine takılmış olacaktı.⁵⁴

Zaten İstanbul'dan ümidini kesmiş olan Türk halkının başka alternatifi de yoktu. Mustafa Kemal'in Amasya'ya gelişinden sonra Müftü Kamil Efendi'nin camide yapmış olduğu konuşma, artık milletin gerçeği görmeye başladığını gösteriyor. Müftü şöyle diyordu; "*Milletin şerefi, haysiyeti, hürriyeti, istiklali hakikatten tehlikeye düşmüştür. Bu felaketten kurtulmak gerekirse vatanın son ferdine kadar ölmeyi göze almalıdır. Padişah olsun, halife olsun, ismi ve unvanı ne olursa olsun, hiçbir şahıs ve makamın hikmeti kalmamıştır. Tek kurtuluş çaresi, halkın doğrudan hakimiyeti eline alması ve idaresini kullanmasıdır.*"⁵⁵ Mustafa Kemal'in isteği de Amasya Müftüsü'nün istediğinden farklı değildi. Yapılacak olan bu isteğin bir programa dönüştürülerek gerçekleşmesiydi. Bu plan da 21 Haziran 1919'da hazırlanacaktır.

İstanbul Şişli'deki evde en son 26 Şubat 1919'da veda toplantısını yapan, Mustafa Kemal, Ali Fuat Paşa ve Rauf Bey, 21 Haziran 1919'da artık Anadolu'nun bir şehrinde toplanmış müşterek kararlar almaktadırlar. Şişli'deki aynı evin ziyaretçisi ve aynı meseleler üzerine bir an evvel karara varılmasını

⁵¹ Tansel, *age*, C.II, s. 19, 20.

⁵² *Nutuk*, C.3, s. 21.

⁵³ Tansel, *age*, C.II, s. 10.

⁵⁴ Villalta, *age*, s. 287.

⁵⁵ Göyünç, *age*, s. 84.

isteyen Kazım Karabekir Paşa ile de telgraf başında temas halindedirler. Şişli'deki evde, henüz bir müşterek karara varmamış bulunan insanlar şimdi altı maddelik bir hareket planı üzerinde birleşmişlerdir.⁵⁶ Bu kararlar 21-22 Haziran'da valiliklere, mutasarrıflıklara, ordu ve kolordu komutanlıklarına duyurulmuştur. Amasya Tamimi⁵⁷ adını alan bu tarihi belgede; “Yurt bütünlüğünün ve milletin bağımsızlığının tehlikede olduğu, acz içinde bulunan Osmanlı Hükümetinin kendine düşen görevleri yapmadığı, milletin bağımsızlığını ancak milletin azim ve kararının kurtaracağı, bunun için her türlü baskıdan uzak bir kurulun gerektiği bu kurulu oluşturmak üzere, güvenli bir yer olan Sivas'ta bir millî kongrenin toplanması, kongre için her il ve livanın, milletin güvenini kazanmış üç kişi seçerek göndermesi” isteniyordu.⁵⁸

Bir bütün olarak bakıldığında bu tamim, ülkenin içinde bulunduğu durumu tespitle başlayıp, bu durumdan kurtuluşun tek yolunun milletin kendi iradesiyle olabileceğini haykıran bir programdır.⁵⁹ Programın temelinde de Türk Milleti vardır. Mustafa Kemal tamimi yalnızca orduya yayınlayıp, onları millî mücadeleye çağırıyor. Ya da halk olarak orduyu destekleyin yeniden bir savaşa tutuşalım demiyor. Tamimi hem askerî hem de sivil erkana yayınlamış olmakla, bu hareketin ordu millet elele yürütüleceğini gösterdiği gibi, bu işi yürütecek kurulun da bizzat milleti temsil eden bir kongre tarafından oluşturmasını istiyor.

5. Erzurum Kongresi'yle Millet Bağrında Liderini Buluyor

Amasya'da bir millî kongrenin planı hazırlanırken Erzurum'da da “Doğu Anadolu Müdafı-i Hukuk Cemiyeti” kongresi için hazırlıklar yapılıyor, Kazım Karabekir Paşa da ısrarla Mustafa Kemal Paşa'yı Erzurum'a çağırıyordu. Burada toplanacak kongre katılımcıları itibarıyla bölgesel bir görünüm arz ediyordu. Yalnızca Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz illerini kapsayan bir kongre idi. Mustafa Kemal bu kongreye katılarak, ilerde toplanacak millî kongre için bir alt yapı hazırlayabilirdi. Bu yüzden 3 Temmuz günü Erzurum'a vardı.

Erzurum'da 7 Temmuz 1919 tarihinde ordu ve kolordu komutanlarına göndermiş olduğu tebligatta, millî mücadelenin ancak milletin desteğiyle başarılabileceğini, ordunun da milletin kurmuş olduğu cemiyetleri korumasını istiyordu.⁶⁰ Bu tebligatın birinci maddesinde; “Bağımsızlığımızı korumak üzere kurulmuş olan millî kuvvetler tecavüzdən uzaktır. Devletin ve milletin geleceğinde millî irade amil ve hakimdir. Ordu ise bu millî iradeye bağlı ve onun hizmetindedir.” denilirken, beşinci madde de ise; “Devletin ve milletin bağımsızlığı düşüncesiyle ortaya çıkan Müdafı-i Hukuk ve Redd-i İlbak cemiyetleri ordu gibi meşru görülmektedir”⁶¹ deniliyordu.

⁵⁶ Aydemir, **age**, C.II, s. 41.

⁵⁷ Bekir Sıtkı Yalçın, İsmet Gönülal, **Atatürk İnkılabı, Kanunlar-Kararlar-Tamimler-Bildiriler-Belgeler**, Ankara, 1984, Amasya Tamimi için ayrıca bkz, **Nutuk, C.II**, s. 30-31, s. 32,33, Aydemir;**age**, C.II, s. 39.

⁵⁸ Tansel, **age**, C. II, s. 11.

⁵⁹ Irmak, **age**, s. 80, Ateş; **age**, s. 133.

⁶⁰ Ateş, **age**, s. 135

⁶¹ **Nutuk, C.I**, s. 50.

Niçin Milli Mücadele

8-9 Temmuz gecesi mücadelenin millete dayandırılması konusunda önemli bir olay gelişir. O da Mustafa Kemal'in sine-i millete dönmesidir. Daha Amasya'ya gelmeden önce onu İstanbul'a geri getirmeye çalışan İstanbul hükümeti Erzurum'dayken son kozunu oynayarak, bütün yetkilerinin alındığını bildirdi. O anda Mustafa Kemal'de kararını verir 8-9 Temmuz gecesi saat 22.50 de orduya ve millete bildirisini yayınladı. Artık *“resmi sıfat ve yetkilerden sıyrılmış olarak, yalnız milletin şefkat ve yiğütlüğüne güvenerek ve onun bitmez tükenmez feyz ve kudret kaynağından ilham alarak, vicdani vazîfeye devam edecektir. Milletın bağırında bir ferd-i mücabit olarak çalışacaktır.”*⁶² Artık onun efendisi padişah değil bizzat millettir.

Millî Mücadele tarihimizde gözden ırak tutulan **“sine-i millete”** dönüş olayı, aslında mücadeleyi millete maletme sürecinde önemli dönüm noktalarından biridir. Toplum psikolojisini çok iyi bilen Mustafa Kemal, millî mücadeleyi sevk edebilmek için onlardan biri olmanın ne anlama geldiğinin farkındaydı. O yüzden bütün yetkilerini ve çok sevdiği askerlik mesleğini bir kenara bırakarak, milletin bağına koşuyor. Milletle bütünleşiyor. Mustafa Kemal'in bu hareketi O'nun millete bir lider olmasında önemli bir etken oluyor, millet ve mücadele liderini buluyordu. Kazım Karabekir Paşa, olayın bu yönünü vurgulayarak; *“Mustafa Kemal'in doğu balkı ile hiçbir ilgisi olamamasına rağmen delege ve başkan seçilmesinde, bayatının bir parçası olan askerlik mesleğinden istifa etmiş olması önemli bir rol oynamıştır”*⁶³ diyor. Önce Erzurum Kongresi'ne başkan seçilmesini sağlayan bu olay onu; daha sonra Millî Mücadele'ye lider yapmıştır. Milletlerin psikolojisinde dışardan birisi yerine kendi içinden birisinin yeri çok daha önemlidir.

10 Temmuz'da da Rauf Bey verdiği dilekçe ile Mustafa Kemal'i yalnız bırakmayarak, *“vatan ve milletin kurtuluşuna kadar Mustafa Kemal Paşa ile birlikte çalışmaya mukaddes değerleri üzerine yemin ettiklerini”*⁶⁴ bildirmiştir.

İstifanın ardından Erzurum Müdafâ-i Hukuk Cemiyeti, Mustafa Kemal'e **“Heyet-i Faale”** başkanlığını vermiş, daha sonra da Rauf Bey ve onu Erzurum delegesi olarak kabul etmiştir. 23 Temmuz'da Cemiyet Başkanı Raif Efendi'nin açış konuşması ve Şiran delegesi Müftü Hasan Efendi'nin duasıyla başlayan kongrede Mustafa Kemal oy birliğiyle başkan seçilmiştir. Kongre başkanı sıfatıyla yaptığı açış konuşmasında Mustafa Kemal; memleketin o günkü durumunu itilaf devletlerinin Türkiye hakkındaki düşüncelerini açıkladıktan sonra, Türk Milletinin harekete geçtiğini, çeşitli adlar altında teşkilatlar kurduğunu, bu şekilde doğan millî cereyanın vatan ve millet mukaddesatını himayeye dayalı son sözü söyleyecek ve gereğini yapacak kudrette olduğunu, kuvvetini millî iradeden alacak sorumlu bir millî hükümetin kurulmasının kaçınılmaz olduğunu bunun ancak Anadolu'da yapılabileceğini⁶⁵ belirtiyor ve

⁶² Nutuk, C.I, s. 47; Aydemir, age, C.II, s. 101; Karabekir, age, s. 68; Mahzar Müfhit Kansu, Erzurum'dan Ölümüne Atatürk'le Beraber, C.I, s. 38, Selek; age, s. 268.

⁶³ Karabekir, age, s.70.

⁶⁴ Aybars, age, s. 170.

⁶⁵ Nutuk, C.III. Vesika No: 38; Tansel, C.II, s. 54.

ekliyor, “Efendiler!... bilinen bir gerçektir ki, tarih bir milletin kanını, haklarını varlığını hiçbir zaman inkar edemez. Bu nedenle sakat bir düşüncenin arkasından yurdumuza ve milletimize karşı varılan yargı ve kanaatlar kesinlikle yıkılmaya mahkumdur”⁶⁶ diyerek mücadeleye olan inancını dile getiriyordu.

Mustafa Kemal’in açış konuşmasından sonra çalışmalarına başlayan kongre 7 Ağustos 1919’da bir çok önemli kararlar alarak, yine Mustafa Kemal Paşa’nın kapanış konuşmasıyla toplantısını bitirdi. Bir beyanname ile açıklanan ve on maddede toplanan bu kararların⁶⁷ bir kısmı Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz illerine yönelik, Ermeni ve Rum tehditlerinden duyulan endişeyi dile getirmekte ve buna karşı yapılması gerekenleri beyan etmektedir. Fakat kararların diğer bir kısmı vatanın tümünü ilgilendiren bir içerik taşımakta, Millî Mücadelenin hedeflerini göstermektedir (yurdun geneline ilişkin bu kararlar Sivas kongresinde geliştirilerek alınacaktır⁶⁸) Özellikle ikinci maddede ifade edilen “ Vatanın bütünlüğü, milletin istiklalinin sağlanması... için Kuvay-ı Milliye’yi amel ve irade-i milliye hakim kılmak esastır” sözü Millî Mücadele için bir ilke olacaktır. Bundan sonra milletin geleceği bu ilkede belirtilen anlayışa bağlı olacak, “Devlet ve milletin mukadderatına millî irade amel ve hakimdir” görüşü sesli bir biçimde savunulacaktır. Bu dönemde başlatılan ve heyeti temsiliye adına yapılan hizmetler bir demokrasi hareketi ve mücadeleyi millete dayandırma arzusunun sonucudur. Milleti sevk eden kuvvet nedir sorusuna Mustafa Kemal şu sözlerle cevap vermektedir; “İşte bir milleti sevk ve idare eden kuvvet budur. Hakim-i mutlak olan kuvvet budur. Bu kuvvettir ki, yalnız ve ancak irade-i milliye ile ifade olunur.”

Kongre dağılırken aldığı kararları uygulayacak ve millî iradeyi temsil edecek, Mustafa Kemal’in başkanlığında 9 kişilik bir “ Heyet-i Temsiliye” oluşturulmuştur. Erzurum’a geniş yetkilerle donatılmış ordu müfettişi olarak gelen Mustafa Kemal, kongre meclisinin iradesini lider olma vasfıyla bütünlendirerek Heyet-i Temsiliye başkanı olarak kendisinde millî bir güç görmüş ve bu güçle büyük işler yapmıştır.⁶⁹

6. Sivas’ta Dava Yurt Sathına Yayılıyor

Sivas’ta bir kongre toplanması daha 21 Haziran’da Amasya Tamimi ile kararlaştırılmış, bütün memleketin birliğini sağlamak amacıyla Sivas’taki kongreye temsilci gönderilmesi istenmişti. Fakat bu istek her yerde olumlu karşılanmadı. Özellikle işgal altında bulunan bölgelerden katılım olmadı. Ancak çağrılanların yarısı Sivas’a gelebilmişti.⁷⁰ Fakat bu durum yılgınlık yaratmamalıydı. Özellikle Paris Barış Konferansında Türk heyetinin maruz kaldığı muamele, artık bir şüphe bırakmıyordu ki; Mustafa Kemal’in dediği gibi; “Bu milletin bağımsızlığı yalnız kendi iradesi ve yalnız kendi gücü ve gayreti ile kurtulabilirdi.”⁷¹ O yüzden ne pahasına olursa olsun bu kongre toplanmalı, millet

⁶⁶ Yalçın; *age*, s. 27; Nutuk, C.I, s. 64; *Söylev Demeçler C. I-II*, s. 2.

⁶⁷ Tansel, *C.II*, s. 54.

⁶⁸ Ateş; *age*, s. 155.

⁶⁹ Ateş, *age*, s. 157.

⁷⁰ Tansel, *age*, C.II, s. 95. Katılanların listesi için bkz, Sele, *age*, s. 282.

⁷¹ Villalta, *age*, s. 301.

Niçin Milli Mücadele

durumdan haberdar edilerek mücadeleye sahiplendirilmeliydi. Üstelik İstanbul'un ve İtilaf Devletleri'nin engellemek istemelerine rağmen, kongrenin toplanması, milletçe bilinçlenmenin ve Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde oluşan millî irade ile karşı tarafa bir üstünlük mücadelesiydi.⁷²

Zor şartlar altında da olsa 4 Eylül 1919'da kongre toplandı. Bir müddet manda meselesi tartışıldı ve Mustafa Kemal Paşa'nın gayretiyle reddedildi. 11 Eylül'de kongre sonuçlanarak 10 maddelik bildirisini yayınladı. Erzurum Kongresi'nin mahalli olan çabasını, millî bir harekete dönüştüren Sivas Kongresi'nin⁷³kararları⁷⁴, aşağı yukarı Erzurum Kongresi kararlarının yurt sathına genişletilmiş haliydi. Dolayısıyla Sivas'ta yapılan iş Millî Mücadele için öngörülen plan ve programın bütün yurdu kapsayan delegelerce onanması ve sahiplenmesiydi.

Sivas'ta kongre beyannamesinden ziyade önemli olan, Anadolu'da birbirinden bağımsız olarak kurulan Müdafai Hukuk cemiyetlerinin, "Anadolu ve Rumeli Müdafai Hukuk Cemiyeti" adı altında birleşmesi, her tarafa şubelerinin açılmasının kararlaştırılması ve bu cemiyet adı altında bir Heyet-i Temsiliye'nin oluşmasıdır. Böylece Millî Mücadele bütün ülke adına idealize edilmiş oluyordu. "*Heyet-i Temsiliye bütün vatanı temsil eder*" hükmü yürürlüğe girmişti. Topyekün savunma ve direnmeyi millet adına bu Temsil Heyeti yapacaktı.⁷⁵

Yine Sivas Kongresi'nde bütün nahiye, kaza, liva, vilayet ve bağımsız livalarda kurulması öngörülen Müdafai Hukuk cemiyetlerinin amacı, vatanın bütünlüğü ve milletin bağımsızlığını temin için Kuvayı Milliye'yi amil ve irade-i milliyeyi hakim kılmaktı. Bütün İslam vatandaşlar cemiyetin tabi üyesiydi.⁷⁶ Heyet-i Temsiliye ordu ile teşkilat-ı milliye arasında aracılık edecekti. Ayrıca, Müdafai Hukuk Cemiyeti idarecileri tarafından millî müfrezelerin ihtiyaçları Müdafai Hukuk Cemiyetlerinin halktan topladığı paralarla karşılanmıştır.⁷⁷ Dolayısıyla mücadele oluşturulan gönüllülerle ve toplanan işlerle de millete dayandırılmış oluyordu.

Sivas Kongresi ve sonrasındaki gelişmeler, İstanbul hükümetiyle iplerin koparılması sonucunu da doğurdu. Yine mücadelenin millete geçmesi konusunda dikkatten uzak fakat çok önemli bir gelişme. Böyle bir gelişme artık olayların gidişinde İstanbul'un bir etkisinin olmayacağını ve Anadolu'nun etken olacağını göstermektedir. Bir başka yön, Anadolu insanının gözünde, İstanbul ve padişah, bir karizmadır. O en iyisini bilir, en iyisini yapar. Bu gelişme artık İstanbul'dan ve padişahın ümidin kesilmesi gerektiğini de ortaya çıkarmıştır.

⁷² Aybars, **age**, s. 176.

⁷³ Cherril, **age**, s. 96.

⁷⁴ Sivas Kongresi kararları için bkz. Yalçın, **age**, s. 34; Karabekir, **age**, s. 201- 202; Aydemir, **age**, **C.II**, s. 126.

⁷⁵ Ateş, **age**, s. 169.

⁷⁶ Karabekir, **age**, s. 205; Arı İnan, **Düşünceleriyle Atatürk**, Ankara, 1983, s. 53.

⁷⁷ **Türkiye Tarihi 4, Çağdaş Türkiye 1908-1980**, Yayın Yönetmeni; Sina Aksin, İstanbul, 1980, s. 66.

İstanbul, Anadolu üzerindeki otoritesini yitirince yeniden elde etme yolları arayacak, hükümet değişiklikleri olacak, 2 Ekim 1919'da kurulan Ali Rıza Paşa hükümeti Heyet-i Temsiliye ile diyalog kurma yollarını arayacaktır. Bunun sonucu olarak Amasya'da imzalanan protokol uyarınca meclisin toplanması kararlaştırılacaktır. Meclisin toplanması demek, Mustafa Kemal'in ideallerinin gerçekleşmesi demektir. Milletın geleceği hakkında milletın temsilcilerinin söz sahibi olması. Ancak Mustafa Kemal'in bir itirazı vardı. O da meclisin İstanbul dışında bir yerde toplanması gereği. Çünkü İtilaf işgali altında toplanan meclis milletın hür iradesini yansıtamazdı.⁷⁸ Bu itiraz kabul görmemekle beraber haklılığı çok geçmeden anlaşılacaktır. Bununla birlikte Amasya protokolüyle İstanbul hükümeti Müdafa-i Hukuk cemiyetlerini ve Heyet-i Temsiliye'yi resmen tanıyacaktır.⁷⁹

Amasya Tamimi'yle ortaya konan Millî Mücadelenin ilkeleri Erzurum ve Sivas kongreleriyle somutlaşmış ve belli bir mesafe katetmişti. Sivas bu mücadelenin yürütülmesi için uygun bir yer değildi. Öyle anlaşılıyor ki; mücadele batıda yoğunlaşacaktı. O yüzden yurdun batısıyla ve İstanbul'la daha iyi ilişkinin kurulabileceği Ankara'ya gitmek daha doğru olacaktı. Bu yüzden; Amerikan mektebi müdiresinden hediye edilen ikişer çift iç ve dış otomobil lastiği, altı teneke benzin, Osmanlı Bankası müdüründen senet karşılığı alınan 1000 lira para ve Sivas halkının yol için koyduğu 20 yumurta, bir okka peynir, 10 ekmek ile üç otomobile binen Heyet-i Temsiliye üyeleri 18 Aralık 1919'da karlı ve soğuk bir havada Sivas'tan Ankara'ya hareket etti. Kongre binasının önünde binlerce halk kendilerini uğurlamıştı.⁸⁰ Sivas'tan Kayseri yoluyla Ankara'ya geçen heyet bütün yol boyunca büyük milletın coşkun ve içten gösterileri ile karşılanmış. Bu da millete olan güven ve inancı sarsılmaz bir biçimde kuvvetlendirmişti.⁸¹

7. Millet İlkeleri Uğruna Ant İçiyor

Mustafa Kemal, Ankara'ya geldikten sonra bir taraftan konferanslar vererek, toplantılar yaparak halkı aydınlatmaya çalışırken diğer taraftan da İstanbul'la gitmek için Ankara'ya uğrayan milletvekilleriyle görüşüyor. Onlara, durumun sanıldığı kadar kötü olmadığını söylüyor. Yine onlardan birlikte hareket edebilmeleri için, Kuvay-ı Milliye ruhunu yansıtacak bir Müdafa-i Hukuk grubunu kurmalarını ve kendisini de başkan seçmelerini istiyordu. Mustafa Kemal eğer bunu başarabilirse bu meclis Osmanlı Meclisi görüntüsünden çıkacak millî hareketin meclisi haline gelecekti. Hatta meclis başkanı olarak meclisi Anadolu'da bir yerde toplantıya çağırabilecekti.⁸²

⁷⁸ Nutuk, C.I, s.249.

⁷⁹ Nutuk; C.I, s. 244; Aybars, age, s. 185.

⁸⁰ Mahzar Müfit Kansu; *Erzurum'dan Ölümüne Atatürk'le Beraber*, TTK Yayınları, Ankara, 1986, s. 481-500.

⁸¹ Nutuk, s. 301.

⁸² Nutuk, s. 218.

Niçin Milli Mücadele

Padişahın geciktirmeleriyle meclis 12 Ocak 1920'de açıldı. Meclisteki milliyetçi üyeler Mustafa Kemal'in istediklerini gerçekleştiremediler. Ne Mustafa Kemal başkan seçildi, ne de Müdafa-i Hukuk grubu kuruldu. Bunun yerine "Felah-ı Vatan Grubu"nu kurdular. Belki amaç bakımından Felah-ı Vatan Grubuyla, Müdafa-i Hukuk grubu arasında bir fark yoktu. Müdafa-i Hukuk grubu kurulmuş olsa da ancak Felah-ı Vatan Grubu'nun yaptığı yapabiliyordu. Fakat Müdafa-i Hukuk Grubu Anadolu'da Türk milletinin refleksinin sonucu olarak doğmuş, Anadolu'daki harekete sembol olmuştu. Bütün iç ve dış kamuoyu bunu böyle biliyordu. O yüzden meclisteki grubun "Müdafa-i Hukuk" adıyla açılması önem arz ediyordu.

Bununla birlikte Felah-ı Vatan Grubu'nun 21 Ocak 1920 tarihli gizli toplantısında, Mustafa Kemal'in Misak-ı Milli metni okunmuş ve pek az değişiklikle bu metin 28 Ocak 1920 tarihli gizli oturumda kabul edilmiştir.⁸³ Esasları Erzurum ve Sivas kongrelerinde tespit edilen "Misak-ı Milli"⁸⁴ milletin geleceği hakkında kararların verilmek üzere olduğu o günlerde Türk milletinin asgari isteklerini içeriyordu. Bizim açımızdan Misak-ı Milli'nin metninden ziyade isteklerinin niteliği ve biçimi oldukça önemlidir. Özellikle niteliği açısından Misak-ı Milli bir millî devlet öngörüyor, Türk nüfusunun çoğunlukla yaşadığı yerlere dayanan bir vatan benimsiyor, bunların bölünmez bütünlüğünü savunuyordu. Öyle ya millete dayanan bir mücadelenin savunacağı vatan da ancak millet esasına dayanmalıydı.

İkinci ve daha önemli husus isteklerin deklare edilmiş biçimidir. İstekler "Misak-ı Milli" (Millî Ant) olarak ilan edilmiştir. Herhangi bir kişinin, hükümetin, grubun veya meclisin andı değil, milletin andıdır. Bunun anlamı şudur; "Biz millet olarak ant içeriz ki; ilan ettiğimiz bu isteklerden daha aşağıda sunulacak çözüm yollarını kabul etmeyiz."

Millet iradesinin mecliste "Misak-ı Milli" şeklinde çıktığını gören itilaflar bundan rahatsız oldular. Onlar önlerine konacak barış anlamasını onaylayacak bir meclisin toplandığını zannediyorlardı. Halbuki meclis kendi isteklerini ortaya koyduğu gibi bunun uğruna bir de yemin ediyordu. O yüzden itilaflar harekete geçmekte gecikmediler.

Ali Rıza Paşa hükümetinde görevli Harbiye Nazırı Cemal Paşa ile, Erkan-ı Harbiye Reisi; Cevat Paşa'nın Kuvay-ı Milliye'ye yardım ettiğini, Güneydoğu Anadolu'da Fransızlara karşı milis kuvvetlerinin yürüttüğü mücadeleyi ve Mondros Mütarekesi hükümleri uyarınca Fransızlara teslim edilmiş olan Akbaş Cephaneliği baskını⁸⁵ bahane ederek, 16 Mart 1920'de İstanbul'u işgal ettiler. İngilizler meclisi de basarak milliyetçi milletvekillerinden Rauf ve Kara Vasıf Beyleri tutukladılar. İngilizler bu hareketleriyle, Türk milletini yıldıracaklarını ve Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde doğmuş olan millî iradeyi

⁸³ Tansel, *age*, C.III. s. 18; Arı İnan; *age*, s. 66.

⁸⁴ Misak-ı Milli metni için bkz, Tansel, *age*, C.III, dipnot 48, Yalçın, *age*, s. 69,

⁸⁵ Mondros Mütarekesi uyarınca Fransızlara teslim edilen Akbaş cephaneliğinde çok sayıda Rus tüfeği mitralyözü ile 5 bin sandık cephane vardı. Balıkesir merkez heyeti üyelerinden Hamdi Bey, cephaneliği basarak silah ve mühimmatı Anadolu'ya kaçırdı.

söndüreceklerini; sömürgelerinde uyguladıkları bu yöntemin Türkiye’de de geçerli olacağını zannediyorlardı.⁸⁶ Halbuki İstanbul’un işgali Anadolu insanının bir kez daha uyanışını sağladığı gibi, Mustafa Kemal Paşa’ya da güç ve fırsat vermiştir.

Bu gelişmeler üzerine, zaten meclisten hoşnut olmayan padişah 11 Nisan’da meclisi dağıtırken, meclis de böyle bir ortamda millet iradesinin yansıtılamayacağını bildirerek kendi kendini feshetti. Zaten Mustafa Kemal, İstanbul’da toplanan meclisin millet iradesini yansıtmasının imkansız olduğunu aylar önce söylemişti.⁸⁷ Çünkü Meclis-i Mebusanın toplandığı o tarihte İstanbul’da, 40.000 Fransız, 35.000 İngiliz, 4.000 İtalyan ve 2.000 Yunan askeri bulunduğu gibi, İngiltere’nin Akdeniz filosu da Dolmabahçe Sarayı’nın karşısında demirli duruyordu.⁸⁸ Ama ne yazık ki Türk milletinin gerçeği görebilmesi için Mustafa Kemal’in uyarması yetmemiş, böyle bir acıyı yaşaması gerekmişti.

8- TBMM’de Mücadele Gerçek Sahibiyle Buluşuyor

Mustafa Kemal işgal haberini alır almaz Heyet-i Temsiliye’yi geçici bir hükümet gibi çalıştırarak Ankara’da millî iradeyi yansıtacak bir meclis toplamak üzere harekete geçti. Aynı gün kolordulara çektiği telgraflarla işgal haberini ve Heyet-i Temsiliye’nin Anadolu’da tek idare makamı olduğunu bildirdi. 17 Mart 1920 günü valilere ve komutanlara gönderdiği telgraflarla da Ankara’da bir meclis toplanması gerektiğini bildirdi.⁸⁹

Mustafa Kemal olayların akışı içerisinde izlediği son derece akılcı bir politikayla hedefe emin adımlarla ve güçlü bir biçimde yaklaşıyordu. Hedefi yürütülecek olan hareketi halka maletmek ve liderliğe seçimle gelmek. Yalnızca orduya dayanarak idareyi ele geçirmek, belki kestirme, fakat tehlikeli bir yoldu. Bir çok sebep Mustafa Kemal Paşa’nın doğru yolu seçmesini kolaylaştırıyordu.

İttihat ve Terakki tecrübeleri bunun başında geliyordu. Ordu savaşıla birlikte itibarını kaybetmişti. Zayıf ve güçsüzdü. Balkan Savaşı’ndan beri ordunun politikaya karışması aleyhinde güçlü bir akım belirmişti. Her ne kadar ordu politize olmuş ise de, subayların bir kısmı ordunun politikadan çekilmesi fikrindeydi. Orduyu açıkça bir ihtilal davranışına sokmak, çeşitli anlaşmazlıklara ve bölünmeye sebep olabilirdi. Kaldı ki; halkın bir ordu hareketini desteklemesi de güç olabilirdi. İşte Türk toplumunun sosyal yapısını çok iyi tahlil eden Mustafa Kemal Paşa, mücadelenin asıl dayanağının ordu olduğu prensibini kabul etmekle beraber, Anadolu’daki hareketi bir askerî ayaklanma şeklinde göstermekten dikkatle kaçınmıştır.

⁸⁶ Aybars, *age*, s. 195.

⁸⁷ *Nutuk*, s. 248.

⁸⁸ Cherrill, *age* s, 99.

⁸⁹ *Nutuk*, C.I, s. 420 vd.

Niçin Milli Mücadele

Gerek padişaha ve hükümete, gerekse dış dünyaya bu mücadelenin bir halk hareketi olduğu imajını vermek istiyordu. Ordu ancak bu hareketi destekleyen bir kurum olarak geri planda görünmeliydi.⁹⁰

Halkın seçtiği lider olmak, Mustafa Kemal Paşa'nın işini ayrıca kolaylaştıracaktı. Halk ile orduyu aynı gaye etrafında birleşirken, dengeli iki kuvveti yan yana tutarak her ikisinin de desteğini arkasında hissedecekti.

İstanbul'un işgali ve sonrasındaki gelişmeler Mustafa Kemal'e bu fırsatı fazlasıyla verdi. Bütün çalışmalar tamamlandıktan sonra, millet iradesini yansıtabilecek olan meclis 23 Nisan 1920 Cuma günü (kutsal gün olması dolayısıyla özellikle seçilmiştir⁹¹) açıldı. Aynı gün yayınlanan bildiride Mustafa Kemal şöyle diyordu; "23 Nisan'da Büyük Millet Meclisi açılarak çalışmaya başlayacağımdan, o gündən sonra bütün sivil ve askerî makamların ve bütün milletin makamının adı geçen meclis olacağını taminen duyurulur."⁹² Bu duyuruyla millet geleceğini doğrudan doğruya eline almıştır. Artık millet hakimiyeti bir şahısta değil bütün fertlerin seçimiyle oluşan mecliste temsil edilmektedir. O meclis TBMM'dir.⁹³ Üstelik bu meclisle hareket gerçek manada milletin davası haline gelmiş ve hareket sevk ve idare makamı bulmuştur. Milletvekilleri yürütülen mücadelenin durumunu ve heyecanını bölgelerine taşıyacaklardır. Millî mücadelenin bundan sonraki safhalarında millî şuurun önce millî iradeye, daha sonra da millî egemenliğe dönüştürüldüğünü ve yalnızca bir cephe savaşı olmaktan çıkarılarak bütün milletçe yapılan bir ideal savaşı halinde yürütüldüğünü görüyoruz.⁹⁴

TBMM, 24 Nisan'dan itibaren görevine başlar. Bu tarihte Mustafa Kemal'in teklifiyle devlet görev ve sorumluluğu Heyet-i Temsiliye'den meclise devredilir.⁹⁵ Yine 24 Nisan'da mecliste uzun bir konuşma yapan Mustafa Kemal, hükümet kurulması için bir önerge sundu ve kabul edildi. Buna göre;

1. Hükümet kurmak zorunludur.
2. Geçici de olsa bir hükümet başkanı tanımak veya padişah vekili atamak uygun değildir.
3. Mecliste beliren millî iradenin, yurt kaderine doğrudan el koymasını kabul etmek temel ilkedir. TBMM'nin üstünde bir güç yoktur.
4. TBMM yasama ve yürütme yetkisine sahiptir.

Kanuna ek bir madde ile de padişah ve halifenin baskıdan kurutulduktan sonra kaderini TBMM tayin edeceği kabul edilmiştir.⁹⁶

TBMM'in ilk aldığı olduğu kararlar göstermektedir ki; hakimiyet, padişahtan, milletin temsilcisi meclise geçerken, hükümet kurulması kararıyla da yeni bir devlete doğru gidildiğinin ve bunun da milletin egemenliğine dayanan bir devlet

⁹⁰ Selek, *age*, s. 249.

⁹¹ Aybars, *age*, s. 200.

⁹² Nutuk, C.I, s. 432 *Düstur*, Tertip 3, C. I, s.1.

⁹³ Arı İnan, *age*, s. 68.

⁹⁴ Korkmaz; *agm*, s. 206.

⁹⁵ *Söylev ve Demeçler*, I,III, s. 64.

⁹⁶ Nutuk, s. 399 İrmak, *age*, s. 107 Aybars, *age*, s. 202, Aydemir, *age*, C.I, s. 265.

olacağıın sinyalleri veriliyordu. 2 Mayıs 1920'de İcra Vekillerinin seçimine ilişkin kanun⁹⁷ çıkarılarak 6 Mayıs'ta TBMM hükümeti⁹⁸ kuruldu.

Hükümetin kurulması, TBMM'nin alacağı karaları yürütecek bir organın ortaya çıkarmanın yanında, milletin desteğini almanın da önemli bir safhasıdır. Kurulan hükümete dikkat edildiğinde görülecektir ki; bir devlette olması gereken bütün bakanlıklar oluşturulmuştur. Yani millete götürülecek her türlü hizmete tabi olunmuş, her türlü ihtiyacı karşılayacak şekilde hükümet kurulmuştur.

Bundan sonra alınacak kararlarda milletin temsilcisi olan TBMM'ni, yapılacak işlerde de onun hükümetini etkili kılacak olan Mustafa Kemal ilerde yayınlacağı "Tekalif-i Milliye" ile mücadelenin maddi kaynağını da millete dayandıracaktır. Tekalif-i Milliye emirlerine yürekten katılan Türk insanı çoğunun çocuğunun rızkını cepheye göndermiş olmakla, milletin çocuk yaştaki fertlerinin de mücadeleye katılımını sağlamış olacaktır.

SONUÇ

Mustafa Kemal, XIX yüzyılın sonlarında XX. yüzyılın başlarında yetişmiş bir insandır. Genel dünya tarihine baktığımızda bu dönem, imparatorlukların yıkıldığı yerine millî devletlerin güçlü bir biçimde doğduğu bir süreçtir. Birinci Dünya Savaşı, son imparatorlukların da yıkılışını sağlayacaktır. (Osmanlı ve Avusturya- Macaristan İmparatorlukları gibi). O görecek ki; XX. yüzyılda millî nitelikli devletler yaşama şansı bulacaklardı. Bu yüzden daha gençlik yıllarından itibaren bu düşünce kendisinde bir ideale dönüşecektir. Bu idealini değişik zamanlarda dile getirmiştir.⁹⁹

Mondros Mütarekesi sonrasında girilen süreç Mustafa Kemal'e idealini gerçekleştirme fırsatını vermiştir. Mustafa Kemal bu esnada isteseydi diktatör olabilirdi. Hatta geleneksel hakimiyet anlayışına alışmış bulunan çevreler bunu seve seve kabul edebilirlerdi. Ama o millet hakimiyetine dayanan bir yönetim tarzını benimsemiştir. Öyleyse bunu milletin bizzat kendisi elde etmelidir. Ancak o takdirde kıymetini anlar ve ilelebet elinde bulundurma için savaş verir.

O yüzden Mustafa Kemal savaş yıllarında düzenli orduyu kurmadan önce TBMM açılışına önem veriyor. Meclisin açılma sürecinde Ankara'ya gelen Yunus Nadi Bey; ortada ordu, para, silah- cephane olmadığını görünce Mustafa Kemal'e " *Önce ordu kurmasını, meclis toplamakla zaman kaybetmemesini, meclisin sonra toplanabileceğini*" tavsiye eder. Bunun üzerine Mustafa Kemal "– *Önce meclis, sonra ordu, ben kerameti meclisten bekleyenlerdenim.*" Der ve ekler; " *Bir devre eriştik ki; onda her şey meşru olmalıdır. Millet işlerinde meşruluk ancak millî kararlara dayanmakla olur... Orduyu yapacak millet ve ona vekaleten meclistir. Meclis nazariye değil gerçektir. Gerçeklerin en büyüğüdür.*"¹⁰⁰

⁹⁷ **Düster**, 3. Tertip, C.I, s. 6.

⁹⁸ Hükümet üyeleri için bkz, Aybars, **age**, s. 203 Aydemir, **age**, C.I, s. 266.

⁹⁹ Tosun, **age**, s. 14.

¹⁰⁰ Yalçın İstenç Kökütürk, **Atatürk'ü Anlamak**, İstanbul, 1999,s .333; Aybars, **age**, s. 201.

Niçin Milli Mücadele

Mustafa Kemal hareketi orduya dayandırsa yine başarıya ulaşabilirdi. Ama onun amacı yalnızca maddi zaferler kazanmaktan ibaret değildi. Vatanın iç huzurunu sağlamak ve milletin durumunu geliştirmeyi de hedef almıştı. Onu bu düşünceleri halk ilham etmişti ve gereken gücü de halktan almıştı.¹⁰¹

Bir Amerikalı gazeteci Gladis Baker Atatürk'e soruyor;

- *Diktatör denmekten niçin hoşlanmıyorsunuz?*

Atatürk cevap veriyor;

- *Ben diktatör değilim. Çünkü ben zorba ve insafsız davranmayı bilmem. Ben kalpleri kızarak değil kazanarak hükmetmek isterim.*¹⁰²

Mustafa Kemal yine bir konuşmasında “*Arkadaşlar Türkiye Devletinde ve Türkiye Devletini kuran Türk halkında diktatör yoktur ve olmayacaktır. Bütün cihan bilmelidir ki; artık bu devletin ve bu milletin üstünde hiçbir kuvvet hiçbir makam yoktur. Yalnız bir kuvvet vardır, o da hakimiyet-i milliyedir.*”¹⁰³

Bu inanç yoksulluklar içerisinde verilen savaşı başarıya götürecektir, yine bu düşünce çağdaş Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluşunu sağlayacaktır.

¹⁰¹ Villalta, *age*, s. 539,

¹⁰² Irmak, *age*, s. 33,

¹⁰³ Arı İnan, *age*, s. 63; *Söylev ve Demeçler, C. I*, s. 311.